

Lenka Karfíková

Anamnesis

AUGUSTIN
MEZI PLATONEM
A PLOTINEM

VYŠEHRAĐ

Tato kniha je výsledkem badatelské činnosti konané v rámci Programu rozvoje vědních oblastí (PRVOUK) – P01 „Teologie jako způsob interpretace dějin a kultury“ a vychází s jeho finanční podporou.

Odborný recenzent doc. MUDr. Štěpán Špinka, Ph.D.
Copyright © Lenka Karfíková, 2015

ISBN 978-80-7429-639-0

FORMULACE OTÁZKY

Na jednom místě jsem také uvedl, že „kdo jsou vzděláni ve svobodných uměních, nepochybně učením tato umění vyprošťují a jakoby vykopávají ze zapomnění, jež je přikrylo“. Ani s tím nesouhlasím. Pokládám za věrohodnější, že pravdivé odpovědi dovedou dát v některých disciplínách i neškolení lidé, jsou-li dobře tázáni, z toho důvodu, že je jim přítomno světlo věčné *ratio* – nakolik jsou schopni je zachytit –, v němž tyto neproměnně pravdivé věci spatřují, než že by je byli kdysi znali a posléze zapomněli, jak mínil Platon a jemu podobní.¹

Tuto korekturu připojuje Augustin ve svých *Retraktacích* čili *Revizích*, sepsaných na konci života, k jednomu ze svých prvních děl, cassiciackým *Soliloquiím* („Hovory se sebou samým“), kde citovanými slovy hájil platonskou anamnesi pro obsahy svobodných umění.² Rozpomínání na obsahy svobodných umění chce tedy Augustin ve

svém stáří nahradit přítomností věčné *ratio*, která osvěcuje každého člověka. Co přesně tato korektura znamená a jaká byla Augustinova cesta k ní, není zcela snadné říci.³ Jeden z prvních interpretů našeho tématu charakterizoval Augustinův vývoj jako cestu od platonské anamnese k Plotinově představě osvětlení,⁴ jiní naopak předpokládají, že Augustin opustil koncepci Plotinovu ve prospěch platonského důrazu na paměť.⁵ Další diskuse se týkaly otázky, zda Augustin počítal také s obsahovou, nebo jen formální rolí osvětlení,⁶ zda ve svém mládí přijal spolu s platonskou anamnesí i představu preexistence duše,⁷ nebo tuto nauku modifikoval ve smyslu jakéhosi apriorismu,⁸ zda jeho pozice může být vhodně charakterizována jako „paměť přítomného“,⁹ nebo podržuje jakýsi odkaz k minulé blaženosti, jakkoli snad zapomenuté.¹⁰

Poněkud matoucí je pro sledování Augustinova vývoje okolnost, že s věčnou *Ratio* vedl Augustin již svá *Soliloquia* a také zde již počítal s božským světlem, v němž lze nahlédnout inteligibilní obsahy: „Bože, inteligibilní světlo, v němž, od něhož a skrze něhož inteligibilně září vše, co inteligibilně září.“¹¹ Jen toto světlo nebylo zatím zto-

tožněno s *ratio*, nýbrž s Bohem, kdežto *ratio* byla chápána spíše jako schopnost intelektuálního vidění přítomná v mysli: „Je to Bůh sám, kdo osvětluje. Já *ratio* jsem v myslích tak, jako je v očích vidění (*aspectus*).“¹² Jako slunce osvětluje věci viditelné očima, tak tento skrytý Bůh osvětluje již podle Augustinových *Soliloquií* obsahy tradované ve svobodných uměních.¹³

Představa inteligibilního světla, kterého je třeba ke zření obsahů s ním sourodých, tedy zřetelně není pozdní alternativou k platonské anamnesi, nýbrž Augustinovou myšlenkou setrvalou,¹⁴ která se může a nemusí se „vzpomínkou“ na tyto obsahy pojit.¹⁵ Snad bychom také pro inteligibilní světlo mohli hledat platonský předobraz, totiž podobenství o slunci z šesté knihy Platonovy *Ústavy*, kde se vztah pravdy, poznání a dobra přirovnává ke vztahu světla, oka a slunce. Také zde je třeba světla čili dobra, v němž oko duše může nahlížet pravdu inteligibilních obsahů.¹⁶ Augustin si byl platonské proveniencí této myšlenky dobře vědom,¹⁷ zároveň měl však pro ni oporu křesťanskou, totiž prolog čtvrtého evangelia, kde četl o „pravém světle, které osvětluje každého člověka přicházejícího na svět“ (J 1,9).¹⁸ Platonikové

se zde podle Augustinova vyjádření „shodují s evangeliem“.¹⁹

Ve svém výkladu se však nechci zabývat samotnou teorií iluminace a jejími zdroji,²⁰ nýbrž se podívat, nakolik je tato představa alternativou či spíše doplňkem platonské anamnese a jakými metamorfosami Augustinovo pochopení této otázky prošlo. Tuto cestu zde nemohu sledovat v její úplnosti, pokusím se však rozlišit její hlavní stadia zejména s ohledem na otázku naznačenou v *Retraktacích*, totiž zda Augustin počítal se vzpomínkou na *minulé* vidění inteligibilních předmětů, nebo chápal tyto předměty jako stále přítomné pro vtělenou duši, případně v jakém smyslu. Abychom mohli doce- nit, nakolik se jeho odpověď či odpovědi odstiňují od jeho předchůdců, připomenu úvodem, jak se v tomto bodě liší pozice Plotinova od představ Platona samotného.

OBSAH

Formulace otázky	9
I. Platon a Plotin o anamnesi.....	13
<i>Menon</i>	13
<i>Faidon</i>	19
<i>Faidros</i>	22
Poznání idejí?.....	28
Plotin	32
II. Vývoj Augustinovy představy anamnese .	43
Augustinova první retractsce	44
Platonská anamnesis	47
„Velká otázka“	51
Vnitřní učitel	55
Věci samy v paměti.....	58
Nestvořené božské světlo a stvořená duše .	69
Skrytější hlubina paměti.....	72
Inteligibilní přirozenost duše.....	79
Závěr: Augustin mezi Plotinem a Platonem..	83
Poznámky	93
Edice pramenů	127
Literatura.....	130
Zkratky edičních řad a periodik.....	135
Summary	136

LENKA KARFÍKOVÁ
ANAMNESIS

Edice Krystal, *svazek* 19.

Typografie Vladimír Verner
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2015 jako svou 1381. publikaci
Vydání první. AA 4,58. Stran 144
Odpovědný redaktor Martin Žemla
Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s.
Doporučená cena 188 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-639-0